

ČAJ

Pro chvíle pohody

Květen 2005

Časopis Autorů Jičínska

V
Á
C
L
A
V

F
R
A
N
C

VÁLKA

Ropná skvrna na moři

Saje a saje

Nenasytná

Bez ohledu

na krevní skupiny

č. 8

Vážený čtenáři,

k vydání monotematického čísla ČAJ mě inspiroval liberecký KAL, chystající k 60. výročí ukončení 2. světové války další KALMANACH. Řekl jsem si, že bychom i my měli vzpomenout poslední strašnou VÁLKU, která zaklepala u našich vrat, na všechny ty, kteří prožili válečné útrapy, nedožili se osvobozujících květnových dnů, ačkoliv chtěli žít.

Nedávno jsem viděl v televizi anketu, kde středoškoláci odpovídali na otázky z nedávné historie. Byl jsem smutný, když jsem poslouchal neradostné odpovědi typu, že konec 2. světové války byl v roce 1968, že mladé generaci nic neříkají jména našich národních hrdinů.

Doufám, že i ČAJ pomůže připomenout některá pozapomenutá jména, která možná nejsou celostátně známá, ale přesto si zaslouží malou vzpomínku. Vždyť kdo zná dnes učitele Petra Kováře, činovníka Sokola, který zahynul v Osvětimi, nebo Josefa Machka, přímého účastníka 17. listopadu 1939, který prožil neradostné roky v Sachsenhausenu. Možná že znáte jméno Františka Pecháčka, složil sletovou skladbu PŘÍSAHA REPUBLICE, aby po okupaci nehradil a skončil svůj život v Mauthausenu. Ale byli i další, jako třeba Alois Plecháč, věštitel a kartář, kterému se staly jeho předpovědi osudnými. Nebo bezejmenný Hans, který se i v těžké životní situaci dokázal postavit přesile na odpor za nejvyšší cenu. Ale i válka dětskýma očima (viz Zlatu Zákoutskou) a její malý odpor si určitě zaslouží vaši pozornost. Dnešní ČAJ není žádnou kronikou rekapitulující události let 1938 až 1945, ale pokusem podívat se na válečná léta uměleckými

prostředky. Nevím, jak se nám to podařilo, pro mě je symbolem války ona známá Halasova báseň Praze, z níž si dovolím kousíček odcitovat: „**Kůň bronzový kůň Václavův/ se včera v noci třás/ a kníže kopí potěžkal/ Myslete na chorál/ Malověrní/ Myslete na chorál.**“

Máme konečně jaro, šedesáté mírové. Neměli bychom zapomínat. Občas chodím na hřbitov, kde leží moji blízcí. Mezi ostatními hroby najdete místo posledního odpočinku bezejmenného vojína Rudé armády. Zastavuji se tam a alespoň symbolicky zapaluji svíčku, jako vděk všem těm, ať již přišli z kterékoliv strany fronty, za to, že přišli, že jsme se zbavili hnědého moru vedoucího náš národ do poroby a záhuby.

Vezměte tedy dnešní ČAJ jako takovou symbolickou malou svíčku, kterou jsme zapálili na počest těch, kteří se onoho šeríkového máje 1945 nedožili. Čest jejich památce!
Váš Václav Franc

OBSAH ČÍSLA:

Zlata ZÁKOUTSKÁ

– Příběh z válečného dětství (7)

Václav FRANC

– Rozhovor s MUDr. Josefem

Machkem (3)

– Prísaha republiky (8)

– Důkaz čistoty (9)

– První vítěz (10)

– Pan řídící (12)

ČAJ pro chvíle pohody

č. 8, květen 2005, ročník IV

Vydáno 22. dubna 2005 v Nové Pace

Redakce: Václav Franc, K Hájků 1724, 509 01 Nová Paka

Grafická úprava titulní strany Jozef dŘevník Borovský

Interní tiskovina LISu

TEXTY NEPROŠLY JAZYKOVOU ÚPRAVOU!

SNAHA POMOCI DRUHÝM OVLIVNĚNA VÁLEČNOU ZKUŠENOSTÍ... (ROZHOVOR S MUDR. JOSEFEM MACHKEM)

Novopáčákům nemusím dlouho představovat pana doktora Josefa Machka, neboť jej velmi dobře poznali během desítek let, kdy se s ním setkávali jako s obvodním lékařem na poliklinice, ale i o pohotovostních službách, kdy v bílém plášti pomáhal svým pacientům. Obětavě, nezištně, neúnavně. Přestože se pan doktor narodil v letech 1. světové války, ještě v 90. letech 20. století zastupoval své mladší kolegy v ordinaci alespoň o dovolených, přestože se s ním život nemazlil. Až potud jsem použil připravený úvod svého rozhovoru a chtěl jsem pokračovat, že se pan doktor v dubnu dožil devadesátky, jenže ... ve čtvrtek 20. ledna 2005 se jeho životní pouť uzavřela. A tak přijměte jeho vyprávění jako malou vzpomínku na jeden život „obyčejného“ člověka, vášnivého čtenáře, který se nerad ohlížel zpátky, ale nakonec vyhověl mé prosbě a podělil se o své zážitky se mnou a díky tomu mohu nyní i já vám osvětlit život MUDr. Josefa Machka a zachovat cenné svědectví pro generace příští.

– Proč jste se rozhodl pro medicínu, když jste asi tušil, že to nebude jednoduchá služba? Měl jste nějaký vzor v rodině?

Mně se to povolání tak nějak líbilo. Já jsem byl spíš pro ty přírodní vědy, ale strýc byl advokát a ten mě přemlouval na práva, že je to dobrý, vyděláš si, ale já radši studoval medicínu. S obtížema, byla válka a já byl jako účastník 17. listopadu 1939 v koncentráku a vrátil jsem se v lednu 1942. Před válkou jsem měl udělané první rigorosum, ještě než Němci zavřeli vysoké školy, ale já jsem o tom ani nevěděl, že mě to nechal profesor Neuberger udělat, on byl takovej podivín, on dal otázku, pak se díval na stranu a začal se smát, a já měl dojem, že mě vyhodil. Po válce jsem šel na děkanát přihlásit se, abych mohl udělat nějakou tu zkoušku, a ten úředník mně říkal, že tam nemám papíry, ale nakonec to našli. A udělal jsem tu zkoušku ještě jednou, takže jsem ji u profesora Neubergera dělal vlastně dvakrát.

Promoval jsem v roce 1947. Musel jsem na zemský národní výbor a nějaký úředník měl k dispozici seznam všech volných míst ve špitále, a tak jsem si vybral z těch bližších míst jičínskou chirurgii u primáře Steinmanna, byli jsme tam tři sekundáři. Steinmann byl chirurg, takovej poctivej, služba byla dobrá, když přišlo něco k operování v noci, tak jsme mu museli zavolat, on přijel a museli jsme mu referovat, a pokud neoperoval sám, tak koukal, dokud jsme to nedodělali. Přijel třeba třikrát za noc.

Jenže jsem si uvědomoval, že potřebuji taky nějakou internu a ostatní obory, tak mně primář řekl, že mě pustí, ale že si musím někoho sehnat, což bylo těžké, ale potom se stalo, že ve Dvoře přišel na službu opilý jeden doktor, a musel ze Dvora pryč, tak jsme si to vyměnili, já šel na jeho místo a on za mě do Jičína. Tak jsem se dostal na internu do Dvora, tam jsem byl rok.

Byl jsem ještě taky na vojně, dva měsíce na škole ve Vršovicích, potom šest měsíců ve špitále ve vojenské nemocnici v Josefově jako sekundář na interně a musel jsem docházet na všechna oddělení, na krční, na kožní, takže jsem poznal tak trochu všechno.

Život na vojně byl celkem pěkný, protože jsme okupovali jednu místnost na infekci, tam nikdo nesměl, tak jsme si tam libovali.

Ještě jsem byl jednou na cvičení, to jsem odbýval v Jičíně, když už jsem pracoval na Pace. Ve vojenské nemocnici se mně líbilo, protože se tam dělalo hodně operací. Udělali nás podporučíkama hnedka a jezdili jsme často i domů. Všichni primáři byli z Hradce a v poledne sedli na vlak a jeli domů a já jsem to pak, když jsem neměl službu, dělal taky tak.

A po vojně jsem šel do Hradce na krajský národní výbor, aby mně řekli místa, kam bych mohl nastoupit do terénu. Předložili mně Semily, Turnov a taky Novou Paku a já skočil na tu Novou Paku a už jsem tady zůstal.

– *Vraťme se ještě k té vaší válečné zkušenosti, jak probíhal 28. říjen 1939 a následné události v Praze?*

28. října 1939 jsem byl na Albertově, tam se hromadil průvod študáků, pak se šlo na Václavák, ale já jsem se toho neúčastnil, zůstal jsem na Albertově a tam ve velké posluchárně histologie, tam byla manifestace, nevím už proč, ale na Václavák jsem se nedostal. Bydlel jsem na kolejích na Letné.

Ale Němci se neptali, kdo se účastnil a kdo ne. Toho 17. listopadu v noci, tak nějak k ránu ve tři ve čtyři hodiny, obsadili celou kolonku a mlátili nás a zahnali nás do jedné místnosti a potom nás nahnali do autobusu a do Ruzyně do konírny. Tam nás nechali ležet na pilinách, nikdo nesměl stávat a pak nás po jednotlivcích vedli k zapisovatelkám, ty seděly u strojů a zapisovaly s námi nacionále. Nechali nás tam až do večera, hodili nám tam každému jeden malej komisárek. V noci kolem jedenáctý hodiny nás vzbudili s ohromným halasem, jak oni to dělali, a museli jsme nastoupit do čtyřstupů nebo pětistupů a táhli nás na nádraží v Ruzyni, tam byl připravený vlak, tam nás nahnali a jeli jsme. Snažili jsme se koukat ven, i když se nesmělo, a viděli jsme, že jedeme přes Prahu zpátky, pak na Holešovice a na Kladno, do Litoměřic a pak už nahoru. V Drážděnech nás nechali zastavit a dali nás napít čaje a pak přes Berlín, tam jsme nezastavovali, jeli jsme do Sachsenhausenu, to je asi 20 kilometrů od Berlína, to byl čistě esesácký lágr. Tam byly kasárny esesácký, tam nás vyhnali z vagónů a to už bylo k ránu, tak nás nahnali na „apelplatz“, tam jsme museli zůstat stát a po skupinách nás odvedli do těch písáren, museli jsme shodit všechno oblečení, ustrojili nás do pruhovaného, nahnali do baráků, obsadili s námi čtyři dřevěné baráky, měly dvě oddělení.

My jsme ze začátku měli takovou výsadu od prezidenta Háchy, že nebudeme chodit na práci, a ona to byla chyba. Celý den jsme seděli v pracovní době a jenom jednou za čas nás vyhnali, abychom cvičili pořadové cvičení, vpravo v bok, čelem vzad, „nieder“ a tak podobně.

– *Arnošt Lustig hodnotí lidi podle toho, jestli by si s nimi dovedl představit žít v koncentráku. Jak vypadal běžný život v lágru?*

Až po nějaké době, bylo nás asi dvanáct stovek, museli jsme nastoupit do pětistupů a vedli nás pod strážemi přes Oranienburg, to bylo velký město asi jako Jičín. Vedli nás na velké staveniště. Tam je veliký průplav, jezdí tam velký lodě. Tam nás nahnali na stavbu cihelny, každě dostal nějaký úkol. Třeba jsme vozili takový vagónky na kolejích, „lóry“ se jim říkalo, asi s pěti dohromady, naložila se halda cihel, odvezla se na místo, složily se a zase znovu a to všechno v poklusu.

Když člověk dostal ke snídani ráno půllitr vody, jako z nějakýho čaje, z bylinek, pak jsme dostali pětinu chleba, ty vecky, půldruhého kila vecka, jídlo na celý den, to byla snídaně, oběd i večeře. Tři sta gramů na celý den. Potom nám k obědu přivezli polívku, dostali jsme ešusy, říkali tomu polívka, ale byla to šlichta taková, pár rozvařenejch brambor nebo řepa a nic víc.

K večeři jsme dostali kolečko salámu, asi centimetr vysoký, nebo kousek margarínu a nebo lžíci marmelády.

Na stavbě cihelny to byla krutá práce. Jednou se mně povedlo zvrátit tu „lóru“, esesák přiběhl, zapsal si čísla a druhej den se hlase do „štrafkomanda“. Tam jsme nosili celej den nosítka s těžkou rašelinou, možná padesát kilo. Tam se stavěl průplav a na průplavu přístav, nosili jsme rašelinu nebo kamení na dno, nad námi patnáct metrů vysoko byly hráze, takže jsme viděli nad námi vysoko vodu, a tam dole jsme pracovali pořád v poklusu.

V poledne jsme měli pauzu a jedli jsme ve stoje tu šlichtu, nedalo se nikam sednout, protože kolem byl jen písek a vítr zafoukal, tak jsme jedli polívku s pískem. V pracovní době bylo všechno v poklusu. Když jsme šli do lágru pod strážemi v pětistupech, tak jsme sotva

táhli nohy. Zažil jsem, že to někdo nevydržel a vyběhl do lesa, ozvalo se pár výstřelů, a byl konec.

Řada hochů tam zahynula, z kamarádů Pospíchal z Pardubic, dostal úplavici a zemřel tam.

– *A jaká byla, v uvozovkách, zdravotní léče v koncentráku?*

Byla tam taková ošetrovna a nemocnice, ale jak to tam vypadalo, to nevím. Já jsem se jednou přihlásil, že jsem oteklý od zubů, museli jsme se postavit do pětistupů, přišel esesák a řekl: Co ti je? Tak jsem mu řekl, že mě bolí zuby, dostal jednu přes pusy a musel jsem utéct.

– *Dělal jste pořád na stavbě, nebo jste se dostal i k jiné práci?*

Dostal jsem se taky ke komandu, kde jsme vyráběli dřeváky. Z kusu březového polena a pořizy jsme vyrobili takový tvar boty a vydlabali jsme vnitřek a v tom jsme i chodili. Vedoucím tohoto komanda byl nějaký profesor Zvolánek z Ostravska. Byl velice solidní a museli jsme hlídat, jestli nikdo nejde, a mohli jsme chvíli mluvit v klidu, ale jenom chvíli, protože jsme museli odvést práci.

Jednou jsem se dostal do komanda, kde byl šéfem Němec se zeleným trojúhelníkem, to byl nějaký zloděj, ale jinak byl fér chlap, nehonil nás. Když přišlo, tak nás nechal schovat v dílně, nebo jsem pracoval na stavbě veliké kanalizace v Oranienburgu. Tam byly jímky tři čtyři metry, tak se občas stalo, že nás ten „šéfbarbair“ poslal do jímky a řekl nám, ať si chvíli odpočineme.

Když třeba utekl vězeň, museli jsme nastoupit a někdy jsme stáli v pozoru dva dny a tři noci, než ho chytili. A museli jsme v pozoru koukat, jak ho věší.

– *Když se dívám na válečné filmy, vždycky mě napadne, jak bych se zachoval já, co by pro mě bylo horší, fyzické týrání, nebo psychická nejistota, jak dlouho tohle utrpení potrvá...*

Nejhorší bylo, jak dlouho to bude trvat. Lágreem šly fámy, že tam jsme na tři roky. Přišly Vánoce, nastoupili jsme na „apellplatz“ a přišel esesák a šel po řadě a vytáhl jednoho, to byli tzv. nemocní, vytáhnul ho z řady, asi dvacet jich pustili domů.

Další propouštění bylo asi za rok. Propustili dalších asi tři sta. Já šel domů v lednu 1942 a to jsem se náhodou dozvěděl, protože jsme tam měli už určité styky s tou komorou, kde bylo uloženo naše šatstvo. Dostali den předtím seznam čísel, která budou propuštěna, tam jsem se dozvěděl, že pojedou domů.

A taky jo. Dostali jsme dva krajíčky chleba s nějakým tím salámem, propouštěcí list a dovezli nás do Berlína pod stráž a pak nás propustili. Šli jsme na nádraží, zjistili jsme, že nám nejbližší rychlík jede až v noci, tak jsme chodili po Berlíně. Někde nám dali čaj bez lístků a nic jiného. Asi v jedenáct hodin jsme vyjeli z Berlína a někdo vyčenichal, že nám v jídelním voze dá nějaký číšník nebo kuchař nějaké jídlo bez lístků. Dostali jsme brambory, možná omaštěný, to bylo něco, co jsme už dlouho nejedli. Ve tři hodiny jsme přijeli na nádraží do Prahy, tam už věděli, protože každý den několik lidí propouštěli, tak na nás čekali študáci z kolejí a tam si nás rozebrali, abychom se v Praze vyspali. Já jsem se dostal do koleje v Dejvicích a tam jsem se vyspal a najedl a druhý den jsme se rozjeli domů. Jel jsem do Jičína a navštívil jsem rodiče jednoho kolegy, který se ještě nevrátil. Tak byli rádi, že měli nějaké informace o synovi, dali mně najíst, myslím, že jitrnici, a mně bylo druhý den zle.

Přijel jsem k večeru do Hořic. Z Berlína jsem poslal lístek, že jsem propuštěný, a rodiče chodili ke každému vlaku do Hořic. Já jsem je viděl, šel jsem k nim, ale oni mě nepoznali, protože já jsem vážil 49 kilo. A přitom na začátku války jsem měl 70 kilo.

– *Co jste dělal po propuštění?*

Sehnal jsem si zaměstnání ve mlýně. Potom jsem v Sadové u Hradce dělal v rolnickém družstvu jako manipulant, kde se prodávali potřeby pro zemědělství.

To už bylo dobré, v blízké Cerekvici jsem měl švagra, taky doktora, ten mě zásobil jídlem, takže jsem tu váhu dohnal. Ale hned, jak začalo povstání v květnu v Praze, tak jsem pospíchal do Prahy, abych dostudoval.

– *V poslední době se stále více mluví o odškodnění. Dají se nějak zaplatit dva a půl roku v koncentráku?*

To se nedá ohodnotit penězně. Ta doba, která je pryč, nebyla dobrá, se nedá ničím zaplatit. Těm, co tam zůstali, už nikdo nic nedá a já jsem měl štěstí, protože když jsem se vrátil, tak mě švagr v Cerekvici zrentgenoval a přišel na to, že pod klíční kostí mám infiltrát. Napíchal mně injekce kalciovek, přibral jsem na váze 15 a 20 kilo a mám tam nějaké kalciové ložisko, ale jinak jsem neměl žádné přímé následky.

Já jsem se potom snažil pomáhat druhým, protože jsem viděl tolik utrpení a ta válečná zkušenost se u mne přenesla do medicíny.

– *V širokém okolí jste znám jako obětavý lékař, pracoval jste dlouhá léta mezi lidmi a získal si jejich srdce. Existuje něco, co jste v denní praxi nerad zažíval?*

Nejhorší je bezmocnost. Třeba řeknu jeden příklad, na počátku 50. let vypukla epidemie dětské obrny. Na náměstí za knihou bydlela rodina Rydvalových, měli dceru asi patnáctiletou, poslal jsem ji do Hradce a ona tam bohužel zemřela. Teprve později se začalo očkovat proti obrně. Už jak jsem k nim přišel, věděl jsem, že je zle, a nemohl jsem nic dělat.

Člověk ale vzpomíná rád na ty případy, když to skončilo dobře.

– *Vím o vás, že se k válce nerad vracíte, raději čtete. Čtete taky medicínskou literaturu, třeba Otu Duba?*

Vždycky jsem rád četl, do dneška chodím do knihovny. Televizi mám jen na chalupě, čtu i detektivky, půjčuji si v knihovně asi deset knih na měsíc, co se mně nelíbí, třeba nepřečtu, mám rád dobrou literaturu a v knihovně je výběr veliký. Třeba i Ota Dub, byl jsem s ním dokonce na vojně, byla s ním legrace. Doktor Dub se kamarádil s kapitánem a trochu si vypili a on vypravoval a spoustu historek, že jsme se pobavili.

– *Dovolte, abych vám na závěr poděkoval za rozhovor a popřál vám ještě hodně let ve zdraví a pohodě. Nechci se ptát na nějaké životní motto, ale přesto, kdybyste se mohl ještě jednou rozhodovat o své životní dráze, řekl byste své „ANO“ opět „dámě medicíně“?*

Kdybych si mohl znovu vybrat, tak bych šel zase na medicínu. Rodiče mně do toho nemluvili, měl jsem rád přednášky a potom i tu práci, i když jsem třeba nemusel, chodil jsem se dívat v nemocnici na operace. Hledal jsem v literatuře, telefonoval jsem, aby mně někdo poradil. Byl jsem nezkušený, snažil jsem se všechno dobře vyřešit. Jezdil jsem za pacienty, i když jsem nemusel.

Ten pocit, že jsem pomohl lidem, kteří to potřebovali, byl za všechny peníze.

(S MUDr. Josefem Machkem rozmlouval Václav Franc.)

PŘÍBĚH Z VÁLEČNÉHO DĚTSTVÍ

Zlata ZÁKOUTSKÁ

Lázně Bělohrad, městečko mého dětství, bylo po celou válku přelidněno mladými Němci, členy H. J. (Hitlerjugend). Tvořili nadpoloviční většinu obyvatelstva. Obsadili všechny hotely, lázně, lázeňské domy a vily.

Na našich milých „pláckách“ byli podrobováni tvrdému výcviku. Veleli jim mladí „föhreři“ s dýkami. Vychovávali je kopanci a surovostmi, řvali do ochraptění. Cvičili i za mrazu, promodralí, v krátkých kalhotách a podkolenkách, kliky, plížení, pochodování, zpěv... Slabé nesnášeli. Šikanovali je a ti trpěli. Dech se nám tajil hrůzou, když jsme to z křoví pozorovali. To už nebyl jen tvrdý dril, ale sadismus, při kterém tekla krev. Když dovršili osmnácti let, odcházeli na frontu a přijížděli noví. Další, mladý „kanonen futter“.

Omezování naší pomyslné svobody v nesvobodném státě, dělení se o prostory dětských her, se nám vůbec nelíbilo. Domluvy rodičů, abychom si jich nevšimli, příkazy a zákazy jsme už ani nevnímali.

Rybník Pardoubek byl odedávna rejdištěm a radostí všech dětí. Ani ten už nebyl náš. Každý den sem chodili „kluci německý“. Patřilo to k jejich výcviku od jara do podzimu.

Povel píšřaly vehnal do vody sto až tři sta H. J. naráz. Hladina stoupla. S lítostí jsme opouštěli milou vodu. Měli jsme už zkušenosti s hrubostmi mladých Němců a také jsme se jich štítily. Mnozí měli po těle boláky, koupáním hnisavě rozmokvané. Viděli jsme v nich nepřitele, se kterými si nesmíme vyřídít spor normální rvačkou. Sázka byla příliš vysoká – životy našich nejbližších.

Žhavý letní den přecházel v podvečer. Stíny stromů na hrázi se prodlužovaly a pokládaly na hladinu. Hitlerova mládež konečně opouštěla koupaliště. Na travnatém břehu si oblékali uniformy, hnědé košile, opasky s dýkami, kravaty, šňůry s píšřalami. Blížila se naše chvíle. Těšili jsme se na koupání.

„Dřevěná paluba“ byla kolová stavba s břehu nad hladinou, sloužila k ležení, opalování, s jejího okraje se skákalo do vody. Kluzké schůdky se zábradlím končily hluboko pod hladinou.

Stála jsem na posledním schůdku a nedočkavě vyhlížela kamarádku Alenu. Zaplaveme si daleko, až do rákosí.

Rána! Nečekaně jsem byla sražena dolů. Ošklivý pád bokem do vody. Noha se zaklínila mezi schůdky a slizké zábradlí. Visela jsem jako na háku hlavou pod vodou. Pila jsem ji i se žabincem. S pomocí druhých jsem se postavila. Plavky i noha byly pořádně roztržené hřebíkem. Bolest, stud a ponížení. Slzy bezmocnosti a vzteku se mi koulely po mokřých tvářích. Nade mnou – šklebící se obličej se zlomyslnýma, vyrudlýma očima. Trochu šilhal. Světlé vlasy rámovaly hubenou tvář asi čtrnáctiletého „hitlerovčika“. (Dodnes ho vidím.)

„Tak tenhle to byl,“ blesklo mi hlavou. Namáhavě jsem vylezla z vody. Alena už stála na břehu. Krev, řinoucí se mi po stehně, zapůsobila na ni jako na krocana.

„Ty kluku německá, pitomá!“

Chytila ho na prsou za košili a pořádně s ním zacloumala. Povzbuzena odvahou přítelkyně, vsolila jsem mu dva pěkné, české pohlavky, jen se mu hlava zaklepala. Vše se odehrálo naráz, bleskově. Kluk strnul. Leknutím nemohl ani promluvit, natož křičet. Věděl, co si smí, vlastně nesmí ubozí Češi k vyšší rase dovolit.

Byl to pro něj šok, ostuda a potupa, asi i důvod k potrestání.

Využily je momentu překvapení; popadly své vyrudlé prázdninové šaty a dřeváčky (to byly sandály s dřevěnou podrážkou a látkovým vrškem) a pádily, co nám nohy stačily.

Zaslechly jsme povely píšřaly. Dobře jsme je znaly. Teď se řadí. Možná že už jejich vůdci za námi vyslali komando nejstarších kluků s dýkami. Hrůza nás popohnala. Pole a louky už byly za námi. Vběhly jsme do postranních uliček. Kličkovaly, přesakovaly ploty, probíhaly zahrádkami, které vyústřovaly v další ulici. V běhu jsme si přehodily šaty. Mokrý sukénky se lepily mezi kolena a překážely.

Zastavily jsme až na druhém konci města, vlastně za městem. Bez dechů, vyčerpané, krev zvonila v uších a bušila ve spáncích. Jsme v bezpečí? Podívaly jsme se na sebe a naše zděšení se nedá vyličit. Alena třímala ve zpoceně dlani celý předek hnědé košile i s odznakem H. J. To bylo zlé. Neznaly jsme tenkrát detektivky, ale bylo nám jasné, že se torza košile musíme co nejrychleji zbavit.

Zahrabaly jsme „předmět doličný“ do země. Rukama.

Přísahaly jsme si mlčení, i kdyby nás mučili. Byla to těžká zkouška pro upovídání, ani ne dvanáctiletá děvčata.

Další dny do nás nic nebylo. Mnohokrát jsme prožily chvíle strachu, když žák ze

sousední třídy přišel s oběžníkem. Pátraly jsme ve tváři učitele, čekaly, kdy budou vyslovena naše jména.

Uvědomily jsme si, že náš incident měl svědky. Malé děti budou žalovat nebo se jen pochlubí, co viděly.

„Koncentrák“ byl naší hrozbou. K vyšetřování nedošlo. Natlačily je důležitější události. Nervozita Němců stoupala, tušili blížící se konec. Nové, příjemnější zážitky překryly naši příhodu. Konec války, euforie z pocitu volnosti a svobody. Sokol, skauting, nezištná pomoc republice, tanec a zpěv v souborech. S radostí a nadšením jsme všechno chtěli stihnout a vynahradiť si, o co nás válka připravila.

PŘÍSAHA REPUBLICE

Václav FRANC

Přišel do našeho kraje
„pod hora“
V ruličce pod hlavou si přinesl
odvahu, tělesnou zdatnost
rouboval talent pílí, náročností
V Lublani na mistrovství světa
se dočkal sklizně
Zlato za víceboj
Sladké plody sebeodříkání
Dýchal i olympijský vzduch města na
Seině

Věřil
ve věčný olympijský mír
Paix olympica
a i když se v Berlíně stmívalo
až udeřilo
nehledal deštník, závětrí
burcoval
sletovou skladbu
PŘÍSAHA REPUBLICE

nezradil
ani když se republika škrtila
v protektorátní oprátce

Akce Jindra
atentát na Heydricha
nemohl chybět
Až...

Trénované tělo vzdorovalo
Přesila byla nepřemožitelná
Neznala fair play

Určitě si vzpomněl v posledních chvílích
života
v Mauthausenu
na olympijské kruhy v Paříži
na zlatou odměnu z Lublaně
na přísahu
PŘÍSAHA REPUBLICE
...a přál si hodně následníků

**) Věnováno FRANTIŠKU PECHÁČKOVÍ (*15. února 1896 v Záhornici u Poděbrad
†3. února 1944 v Mauthausenu)*

František Pecháček byl činovník Sokola, sportovec, autor skladby Přísaha republice na předválečném všesokolském sletu a odbojový pracovník skupiny Jindra, za 2. světové války zahynul společně se svou manželkou.

DŮKAZ ČISTOTY

Václav FRANC

„Pepíku, ty mu věříš?“ pochyboval Franta v houstnoucí tmě na kraji lesa nad kamarádovou troufalostí.

„Víš, od koho jsou všechny ty věci?“

„Snad ne od něj?“

Pohledy směřovaly k mostu překrojeném párem kolejí.

„Starej Hans je náš člověk.“

„Je to nácek!“

„Jenže má svejch soukmenovců po krk jako my.“

„Kde je vůbec tak dlouho? Za chvíli je tady ... zásilka a on ... co když,“ nehybně pozorovali tmavé stíny údolí.

„Nesejčkuj. Vyzná se. Líp než my.“

„Slyšíš?“

Lokomotiva prořízla ticho.

Hans zatím kontroloval nálože. Odpočívaly jako hříbky pod bukovým listím. Lesknoucí se přímky kolejí mířily na frontu, ztrácely se v zákopech, plnily hlavně děl a samopalů, navzdýcky znehybňovaly mladá těla a utrácely je v zavšivených špitálech.

Na začátku cesty stál Hans. Ve zděděné chaloupce po předcích hýčkal ženu Mařenku, tykal si s bídou a dlaně měl mozolnaté od vysilující nádeničiny v lese. Po večerech čaroval s kudličkou. Vdechoval dřevu život. Vznášel se, když se ponořil do Jeníkových rozradostněných očí, ve kterých skotačil dřevěný koník přeskakující ohrady dětské fantazie.

V neděli odpoledne utopil dřinu v půllitrech piva. Ostří seker zaměnil s chlapy v hospodě za řeči o Pláničkově jedenáctce a Mařenkách, Růženkách či Aničkách, trpělivě čekajících u chladnoucích ploten. V pondělí ráno si nadrobil do kafe a alou do lesa. Týden co týden, rok co rok. Snad by se dožili v klidu a pokoji smrti, jenže nad vesnicí zamával hnědými křídly orel. Stíny zalehl chalupy v pohraničí a mezi dřevaře, kteří drželi celý život stejnou sekyru, tahali za stejnou pil a pili kafe z jedné bandasky, spadlo jablko sváru. Pro jedny, v záplatovaných dresech, vycházelo slunce, pro druhé, stejně umouněné, zapadalo.

Mařenka usínala s otázkou na rtech: „Co s námi bude?“

Na jazyku vykvétala odpověď: „Půjdeme do vnitrozemí!“

Ale příliš srostl se střechou rodné chalupy. Neodešli.

A Jenda? Přes noc zmužněl ve velkého Hanse. Styděl se, když jej máma pobízela: „Jen si vezmi, Jendo,“ a plnila talíř houbami vonící polévkou.

„Jsem Hans!“ rozkřikoval se. „Kdy už to konečně pochopíš!?“

V jedenačtyřicátém zmizel ve vagónu mířícím do ohně. Z pestré palety iluzí zůstala jen černá barva, zavládla v chalupě s příchodem pošťáka: „Padl pro vůdce a Říši...“

Koleje začínaly dýchat. Supící nestvůra ochromovala vše živé. Nevnímal od doby, co se dozvěděl o synově konci. Pak se utrápila Marie. Báł se v opuštěném domě. Sirootka mezi starým nábytkem navštěvoval o nocích nebožčin duch. Z půdy slýchal chlapecký hlas Jendy. Ráno vstával usouzený noční můrou. Svaly ztrácely vytrénovanou pružnost a na dlani bolela nehojící se jizva. Nechtěl sedět se svěšenýma rukama. Hledal cestu ke svým, k těm, co vždycky patřil. Nevěřili mu. Byl pro bývalé kamarády jedním z těch s vysokými holínkami. Proklínal osud, ale potřeboval důkaz. Důkaz čistoty. Jednou se probudil se spásnou myšlenkou. Občas v lomu potřebovali pomocníky a mistr vybíral právě Hanse.

Vlak se promenoval po mostě. Dvojice u lesa zírala na osvětlené jeviště s otevřenými ústy. Hlavní postavu vytvořil muž sedící na bobku v sousedství kolejnic.

„On se zbláznil!“

Šeptali si vzrušeně. Hans je nemohl slyšet, neboť ve tváři cítil horký dech mnohohlavého draka řítícího se ze sluje za kořistí. Jak neohrožený hloupý Honza se postavil mnohonásobné přesile.

Detonace probudila k spánku se ukládající přírodu. Malá Hirošima se vznášela nad údolím.

„Proč to...?“ nálož přece mohli odpálit z dálky.

Pepík, ve snaze být co možná nejdál od místa činu, zadýchaně špitl: „Byl to přece jen náš člověk!“

PRVNÍ VÍTĚZ

Václav FRANC

Sychravý podzim vytlačil horké léto a šero večera zkracovalo odpoledne. Chlapi ze vsi se plížili na Rychtu, aby spláchli hořkost doby nekvalitním pivem. Mlčky proklínali války, očkem pokukovali po vнадách nejstarší dcery Franty Vícha, hostinského a malorolníka v jedné osobě. Již jeho dědek narážel sudy a o posvíceních plnil půllitry chmelovým mokem. Franta šenkýřské řemeslo podědil, ale doba mu nepřála. Nálada ve výčepu umírala a pípa vzpomínala na doby, kdy se o vesnické tancovačce zastavila až k ránu. Zatemněná okna, světlo skomíralo a ze svalnatých řečí z podzimu osmatřicátého zůstaly oči pro pláč.

S příchodem břichatého Webera, hrdě se hlásícího ke germánské rase, zmlkla každá pěna na sklenici a chlapi raději pospíchali domů. Vích nestál o hosta, kterého závan větru z Berlína změnil k nepoznání tak, že zapomněl na českou matku a na společně strávená léta v poklidu vesnice. Po Újezdě se dokonce šušovalo, že udal učitele, předválečného Sokola.

Weber měl na rozdíl od ostatních návštěvníků plné kapsy peněz, ale Francek, jak domorodci hostinskému přezdívali, jej přesto neviděl rád. Lidi měli strach, nejen řeči vážly.

Jen Lojzík se nebál. Narodil se snad někde v okolí, máma při porodu umřela. Malý sirotek se protloukal životem s tuláckou holí. Mnoho rozumu nepobral. Hlavu ukládal v rozbořené pastoušce za mlýnem, v sezóně pomáhal na statku za trochu živobytí. Toulal se po lesích a v zimě se promrzlé nohy uschované ve starých prošlapaných střevících zahřály v hospodě. Francek měl nad Lojzíkem slitování, nechával jej přespat ve chlévě a on mu na oplátku pomohl ve stáji, ale na pivo si dokázal vydělat Lojza i jinak. Nosil u sebe dvaatřicet čertových obrázků. Všichni domáci znali budoucnost z Lojzových karet. Když zavítal přespolní, Lojzík škemral tak dlouho, až host poručil pivo a nechal Lojzika nahlédnout do utajené budoucnosti.

Jednoho podzimního večera zůstával Lojzík bez práce. Chlapi věštce odháněli od stolů, ale Weber všechny hosty překvapil.

„Alois, pojd' sem!“

Vyhublé tělo přiskočilo k pánovi jako poslušný pejsek.

„Přejete si, pane?“

„Franz!“ otočil se k hostinskému, „pivo pro Lojzu!“

Celý výčep zpozorněl.

„Dokázal bys podle karet předpovědět, kdy skončí válka?“

Weber si byl jistý bleskovým vítězstvím, jak předpověděl vůdce. Německá armáda dobývala města a vesnice na všech frontách, o kapitole nadepsané Stalingrad se jí nezdálo ani v nejčernějším snu. Pravačka vytrčená k nebesům táhla nejen Evropou jako epidemie moru.

„To já neumím,“ vyhýbavě koktal Lojza.

„Nelži,“ naléhal Weber, „když jsi předpověděl tudle Soukupovi kluka, tak svedeš i tohle.“

„Ale ... to je rozdíl, válka, nebo narození dítěte, to...“ dral se k pivu.

„Pivo by pánovi chutnalo,“ Weber odsunul sklenici od Lojzy. „Nejdřív práce, potom koláče.“

„Nechtějte to po mně, pane Weber.“

„A pročpak? Jsem snad horší než ostatní lidi ve vsi?“

„To ne, tak jsem to nemyslel, ale...“

„Žádné ale a koukej věštit, nebo bude zle! Pořádne si na tebe posvítím, abych věděl, co seš zač.“

Nemohl odmítnout. Karty žmoulal ve zpocených dlaních. „Tak si sejměte...“ budoucnost světa byla rozdána. Lojzik začal odčítat z karet: „Pane Weber, já ... doopravdy ... nemůžu.“

Oddaloval chvíli rozhodnutí. Chvěl se po celém těle.

„Dělej!“

Weber byl neústupný. Viděl se pánem vesnice. Všichni mu budou žrát z ruky, jak rád říkal doma. Budou se klepat strachy. Takovou má moc, on, Weber. Pán nad životem a smrtí.

Lojza v životě nelhal. Byl naivní jako malé dítě. Nedokázal vymyslet laciný příběh pro dnešního předplatitele. Rozhlédl se po výčepu. Hledal pomoc. Marně. Seděli tam jako zařezaní. Neuměli číst z jeho velkých smutných očí.

„Válka bude trvat dlouho.“

„Dlouho? Jak dlouho?“ podivil se Weber.

„Pět let!“

„Tak dlouho?“

Kde jsou sny o bleskové válce, rychle dobytém a porobeném území?

„Němec bude brzy poražen. Začne ustupovat a...“

Weber vyjeveně koulel očima.

„...kulové eso ... bombardování Německa. Červený kluk je dole od osudové karty ... žádná naděje na obrat...“

„Dost! Dost!“ řval sípavě Weber a sápal se na Lojzu. Když jej pěstmi umlčel, hodil na stůl zmuchlanou bankovku a za němých pohledů zmizel ve dveřích. Zvenčí doléhal jeho hlas: „Počkejte! Ještě uvidíte!“

Druhý den časně ráno zastavilo u mlýna černé auto. Tři muži v dlouhých černých pláštích mířili k pastoušce. Vesnický věštec, neškodný podivín, ale první vítěz v boji s hnědou nákazou absolvoval triumfální jízdu přes obec, aby navždy zmizel v topolové aleji.

**) Alois Plecháč, věštec z Podhorního Újezdu, zahynul v koncentračním táboře.*

PAN ŘÍDÍCÍ

Václav FRANC

Znali ho jako pana řídícího
Přísného
ale naučil
říkalo se ve vsi
Psal školní kroniku
Vesnické divadlo mu přirostlo k srdci
vedl knihovnu
jak už to tak kantoři dělávají

Komu mohl vadit
Komu mohlo vadit
že cvičil
v Sokole

Jednou při dopoledním vyučování
nadepsal křídou na tabuli
datum
10. října 1941
krasopisně
tušil, že je to naposledy

Kožené pláště si pro něj přišly
před očima jeho žáků

Loučil se pohledem s dětmi
které mu přirostly k srdci
s tabulí, lavicemi
s úlibickou školičkou na kopečku

Tušil
že jej nezvou na rekreaci
z Osvětimi byl
NÁVRAT NEŽÁDOUCÍ

Každý květen rozkvetne puget růží
pod pamětní deskou
na místní škole
a jeho žákům je dávno víc
než panu řídícímu tenkrát
když zmizel v nenávratnu
jen do vzpomínání

**) Věnováno PETRU KOVÁŘOVI (*18. července 1889 v Bořkově †18. května 1942 v Osvětimi).*

Petr Kovář byl dlouholetým řídícím učitelem na obecné škole v Úlibicích na Jičínsku, zároveň byl i předsedou pomocného odboru sokolské župy Jičinské-Čížkovy, zahynul v koncentračním táboře v Osvětimi.